

Kiss Gábor

A fiatal Deák Ferenc

Molnár András új monográfiája

Az ország, és különösen Zala megye közönsége 1903-ban nagy reverenciával ünnepelte meg a haza bölcse születésének 100. évfordulóját. Ebből az alkalomból több kiadvány is napvilágot látott, melyekből a legmaradandóbb értékűnek Ferenczi Zoltán háromkötetes munkája bizonyult: mai napig is ez a legalaposabb, legrészletesebben adatolt életrajz. A szerző azonban - részben az ide vonatkozó források ismeretének hiányában, részben Deák politikusi működésére koncentrálva - igen keveset foglalkozott az életút kezdő fejezetével, a család történetével, az ifjúkor eseményeivel, a politikussá válás meghatározó momentumaival; a szájhagyomány és a családi legendák „adatainak” felhasználásával pedig számos, máig élő *toposzt* épített be a művét olvasó generációk tudatába. Ennek akkoriban senki sem tudta kritikáját adni - később pedig, az első világháborút követően a Deákkal legszorosabb összefüggésben nyilvántartott dualizmus is kezdett más értékelés alá esni, nem is beszélve az 1950-es, 60-as évekről, mikor Deák Ferenc a negatívan megítélt, nemszerelem történelmi szereplők közé került. Az alakja köré épített „hallgatás tornyát” csak néhány évtizede kezdték el bontogatni a történészek, bár ez még az 1970-es években is igen körülményesnek bizonyult.

E munkában mindig az élenjárók között volt a Zala Megyei Levéltár, melynek munkatársai, különösen Degre Alajos, Turbuly Éva, majd pedig Molnár András - szívós munkával, igen sok alapkutatással derítették fel a Deák-

életrajz (s természetesen a magyar reformkorszak) fehér foltjait.

Az említett történészek közül Molnár András tekinthető a nagy politikus élete legjobb ismerőjének, hiszen eddig már több tucat publikációt, tanulmányt és jó néhány könyvet jegyzett e tárgyban. Természetesnek tarthatjuk tehát, hogy a bicentenáriumra az ő tollából született meg az igen várt, korszerű összegzés, melynek címe *A fiatal Deák Ferenc*. Nagy erők fogtak össze e kiadvány megjelentetésére, a kiadótól kezdve a megyei közgyűlésen keresztül Zalaegerszeg város Millecentenáriumi Közalapítványáig, a Nemzeti Kulturális Alapprogramig. A kötetet forgatva, úgy tűnik, hogy megérte a ráfordítás, hiszen küllemre is tetszetős, tartósan használható, tartalmára nézve pedig igen alapos, forrás értékű monográfia született.

A biográfia írása nem könnyű műfaj: Deákról írni pedig kétszeresen nehéz, hiszen kisebb könyvtárnyi szakirodalom, néha egymásnak ellentmondó adatok, vélemények állnak rendelkezésre. Molnár András sikerrel oldja meg ezt a feladatot: a család történetéről, az életút egyes fázisairól, a megye XIX. századi jellegzetességeiről széles táblókat vázol fel, melyeken megjelennek a kor szereplői, ősök és rokonok, családtagok és barátok, középiskolai és akadémiai tanárok, vármegyei tisztviselők és a pesti fiatal értelmiség képviselői. Az ismert adatok közé (melyeknek nem egyszer kritikáját is adja) szervesen épülnek be az újabb kutatások eredményei. Végre hiteles és alaposan argumentált leírást kapunk a Deák család

felemelkedéséről, a nemességszerzés körülményeiről; különösen figyelemre méltó, hogy (nomen est omen!) milyen nagy szerepet játszott a családtagok előrejutásában a tanulás, a hivatalviseléshez szükséges ismeretek megszerzése, mely a nagypapa, Deák Gábor jelentős birtokszerzése után sem lanyhult el, sőt inkább kiteljesedett. A Deák testvérek közül Antal és Klára is igen művelt, sokat olvasó, tájékozott személyiség volt - erre számos utalás történik a monográfiában, ugyancsak színesítve, árnyalva az erről a korról meglévő ismereteinket, a bennünk élő sztereotípiákat. Ki gondolta volna, hogy a Pestről ügyvédi diplomával hazatérő, vármegyei megbízatásokat is vállaló Deák Ferenc tudományos könyvek előfizetésének gyűjtésével is foglalkozott (melynek eredményéről kacagtató-könnyes módon számolt be barátainak), sőt maga is próbálkozott dolgozatok írásával, melyeket azonban szerénysége nem engedett megjelentetni. Deák Klára a „Zalán futását” olvasta és bírálta, Deák Antal pedig, a legidősebb és legtekinélyesebb testvér, többszörös vármegyei követ és katonás fellépésű alispán, titokban romantikus regéket írt Kisfaludy Sándor modorában, melyeket Vörösmarty Mihály is megjelentetésre méltónak ítélte. Átfogó képet kaphatunk emellett Deák Ferenc iskolai tanulmányairól és olvasmányairól is - mindezek alapján nagyon is érthető, hogy az alig harmincéves zalai követről a pozsonyi diétán miért mondogatták társai, hogy „olyan az esze, mint egy ókori bölcsé”.

Hasonlóképpen fontos a családi háttér kibontása is, hiszen Deák későbbi életének, magatartásának egyik kulcsa itt rejtezik. Az apátlan-anyátlan felnövő kisfiút a rokonok, testvérek nevelték fel,

minden jel szerint szeretetben; ebben különösen Klára nővére jeleskedett, de a szigorúbb Antal is nagy odafigyeléssel, és - e korban meglepő, csak a testvéri szeretetből fakadó toleranciával magyarázható - buzgalommal egyengette sorát. Így válik érthetővé az említett követek megállapításának második része, hogy „olyan a szíve, mint egy jó gyermeké”. Antal valóban kulcsszerepet játszott Ferenc életében, több tulajdonsága - becsületesség, kötelességtudás, megvesztegethetetlenség - felismerhető öccse viselkedésében is. Annál inkább figyelemreméltó az ő közös történetük (mely Antal 1842-ben bekövetkezett haláláig tartott), mert igazából, a nagy korkülönbség miatt, nem ugyanahhoz a generációhoz tartoztak és ennek nagyon komoly emberi és politikai következményei is lettek. A nemzedéki különbségnek akkor lett jelentősége, mikor a reformkori politizálásban fordulatot hozó, a következő országgyűlést előkészítő „rendszeres bizottsági munkálatok” Zala megyei észrevételeinek kidolgozására került sor 1831-32-ben. Az „operarumok” készítése az egész országot lázba hozta, a fiatal értelmiség legjobbjai - Zemplénben Kossuth Lajos, Szatmárban Kölcsey Ferenc, Pest megyében Fáy András és még sokan mások - vettek részt a megyei vélemények megalkotásában. Molnár András a korábbi években már meggyőzően bizonyította, hogy a Zala megyei észrevételeket legnagyobb részben a Deák testvérek - elsősorban is Ferenc - készítették; az életrajz markáns fejezete szól erről. Valóban fordulópont volt ez Deák Ferenc életében, hiszen a tanulás sok ismerettel, a vármegyei megbízatások rengeteg tapasztalattal vértették fel; de most nyílt először lehetősége arra, hogy mindezeket a

hazai közélet, a társadalmi és gazdasági viszonyok átalakítása céljából, egy átfogó program keretében felhasználhassa és megfogalmazhassa idevágó nézeteit.

A vármegyéhez benyújtott kiegészítő indítványa már előre vetíti a reformokért küzdő politikus képét. Ez 1832 augusztusában még nem volt igazán sikeres, s a hamarosan megnyíló országgyűlésre ismét Antalt delegálták követnek. Csak hogy az idősebbik Deák ezen a diétán már egy más hangulattal találta magát szemben. A közvélemény már nem a nemesi szabadság sérelmeivel foglalkozott: a Széchenyi István által írt Hitel, a rendszeres bizottsági munkálatokra adott észrevételek tapasztalatai az ország jövőjének irányába terelték a politikusok gondolkodását. Antal úr, akit Kölcsey Ferenc így jellemzett: „a Werbőczy által kijegyzett natio embere, s a nagy néptömegre kedvező pillanatot nem vet” nem találta a helyét ezen a diétán. Emberi nagyságára vall viszont,

hogy eszébe sem jutott a konzervatívok táborát erősíteni: követi megbízatásáról lemondva, a vele szemben sokkal liberálisabb nézeteket valló Ferenc testvérét ajánlotta maga helyett (így igazán érhető Kölcsey Ferenc jellemzésének utolsó gondolata: „de előttem mégis igen becses”). A vármegye gyűlése - a kitűnő sógor, Oszterhueber József közbenjárására, aki a vonakodó „Ferkót” is meggyőzte - egész közbizalommal el is fogadta követnek a harmincéves kehidai birtokost, táblabíró és surrogatus alispánt. Deák Ferenc 1833 májusában lépett az országos politika porondjára - ezzel kezdetét vette a magyar történelem egyik leghosszabb, négy évtizedig tartó, sikerekkel és hullámvölgyekkel tarkított, de mindvégig kiemelkedő államférfiúi pályafutása.

Talán megérjük, hogy a következő években e pályafutás minden részletét a mostanihoz hasonló színvonalon készült művek kézbevételel ismerhetjük meg.

